

Posada na brodovima starog Dubrovnika

Vinko Ivančević

Razvijena trgovačka mornarica uz prekomorsku trgovinu bila je za stari Dubrovnik osnovica njegove privrede i glavni izvor njegova blagostanja. Kako se sve jače razvijala trgovačka mornarica, tako se sve više osjećala potreba za brojnijom brodskom posadom, koju je Dubrovnik najvećim dijelom uzimao sa svog državnog područja. To je uostalom radi čuvanja njegovih probitaka bilo i propisano propisima, sakupljenim u poznatom Pravilniku za plovidbu, koji se u početku između kapetana dubrovačkih brodova širio prepisivanjem, a kasnije je bio dva puta tiskan u Dubrovniku (1784— i 1894), jer su ga — potvrđenog od tajništva Republike — morali imati svi dubrovački brodovi i po njemu se ravnati. Jedno je poglavlje propisivalo, da čitava brodska posada (kapetan, časnici i mornari) mora biti sastavljena od dubrovačkih podanika. Samo je pilot mogao biti stranac. Osim pilota stranca moglo se na brod ukrcati nekog drugog stranca samo u slučaju smrti ili neke druge nezgode domaćeg pomorca. Ukrcaj stranaca morao je biti opravdan potvrdom dubrovačkog konzula i bio je privremen, t. j. samo do povratka broda, u domovinu. Da dubrovačka plovidba ne bi imala neprilika ukrčani stranci trebali su pripadati narodima, koji nisu u ratu. Kazna za prekršitelje iznosila je stotinu dukata. Kasnije je neko drugo poglavlje spomenutog Pravilnika dozvoljavalo, da ukrčani stranci mogu sačinjavati samo jednu trećinu brodske posade. U tom broju stranaca bio je uključen pilot i brodski drvodjelja. Međutim brodski pisar mogao je biti samo dubrovački podanik. Prekršitelji ovog propisa kažnjavali su se globom od pedeset cekina. Što se tiče stranaca na dubrovačkim brodovima, zanimljivo je poglavlje, koje se odnosi na Francuze. To je poglavlje donijeto godine 1765. na traženje francuskog konzula u Dubrovniku, a s njime se ponovo određivalo, da se s dubrovačkih brodova imaju odmah iskrcati svi Francuzi, te da ih se više ne smije ukrčavati. O tom vladinom zaključku bili su obaviješteni svi dubrovački konzuli.

U dubrovačkom Državnom arhivu sačuvalo se 18 knjiga »Ruoli«, u kojima je od 1741. do 1807. uz tip i ime broda zabilježen njegov zapovjednik i ostali članovi posade. Naime jedno je poglavlje spomenutog Pravilnika propisalo, da je svaki kapetan prigodom odlaska iz gulfa (t. j. Jadrana) za Levant ili za neku drugu zemlju dužan doći u Ured za pomorstvo skupa s časnicima i mornarima, da se tu njihova imena uvedu u posebne knjige. To su ti »Ruoli«. Isto takvo provjeravanje posade oba-

vljalo se i kod povratka broda u domovinu. Osim imena, prezimena i radnog mjesta na brodu za svakog člana posade, naznačeno je tu i njegovo mjesto rođenja. Tako možemo na temelju tih podataka za spomenuto vremensko razdoblje iz bližeg razmotriti zanimljiv sastav posade na dubrovačkim trgovačkim brodovima. Između spomenutih knjiga nalazi se i knjiga, u kojoj su od godine 1801. zabilježene posade na brodovima, koji plove u gulfu. Sve ostale knjige bilježe posade samo brodova, koji plove izvan gulfa.

U to doba kao radna mjesta na dubrovačkim brodovima spominju se: kapetan zastave, kapetan broda, patrola, brodski pisar, pilot, drvodjelja, vođa palube, čuvar, više radnih mjesta za mornare i konačno mladić (muc). Pokoji je brod imao kadeta, poetu, zelenta, nukjera, kirurga.

Broj posade na pojedinim brodovima bio je veoma različit. Najveći broj posade i to 25 članova imala je jedna nava, dok najmanji je broj bio 4 na brodu tipa trabakula. Na bracerama, koje su plovile u gulfu, bilo je često samo 3 člana posade. Inače su u to doba dubrovački brodovi imali prosječno od 9 do 15 članova posade, što je ovisilo o tipu odnosno veličini broda. Ukupan broj pomoraca nije nam bilo moguće niti približno odrediti, jer za to fale potrebni podaci (točan broj brodova za izvjesnu godinu i točan broj posade svakog broda). Ali se iz raspoloživih podataka ipak može jasno uočiti, da je pomorstvo zaposlilo znatan broj stanovništva Dubrovačke republike.

Sam grad Dubrovnik i Gruž davali su znatan dio posade, a osim toga se izrijekom spominju oba predgrađa: Pile i Ploče, kao i Lapad. Zatim se mnogo ističu Cavtat, te pod skupnim imenom Župa, Konavle i Rijeka Dubrovačka. U Rijeci se Dubrovačkoj izrijekom spominju mjesta: Knežica, Komolac, Lozica, Petrovo Selo, Prijevor, Rožat, Šumet. Dosta su posade davali dubrovačkim brodovima otoci: Lopud, Šipan i Koločep, a samo ponešto Mljet i Lastovo.

Iz Pelješca je bio najveći broj pomoraca, što je i razumljivo, s obzirom da su Pelješčani glavni vlasnici dubrovačkih brodova, pa su kapetani odnosno patroli, kao i mornari na tim brodovima bili većinom s Pelješca. Ima slučajeva, da je uopće čitava posada broda iz Pelješca. Vrlo je često mjesto podrijetla za članove posade označeno općim imenom Pelješac, a često je spominjan pod općim imenom i pelješki predio zvan Crna Gora. No uza

sve to gotovo svako mjesto na Pelješcu bilo je zastupano s nekim članom brodske posade. Poredat ćemo ta mjesta alfabetičkim redom: Borje, Brijesta, Česvinica, Duba, Hodilje, Janjina, Košarni Dol, Kuna, Nakovan, Orebići i Trstenica, Oskorušno, Osobljava, Obučje i Podobučje, Pijavičine, Podgolubica, Ponikve, Popova Luka, Potomje, Prizdrina, Stankovići, Sreser, Trpanj, Trstenik, Viganj, Vručica, Zakotorac, Žuljana, Županje Selo.

Osim s Pelješca bilo je mnogo pomoraca i sa zapadne i s istočne strane područja Republike. Zapadna strana dala je dosta pomoraca pod općim imenom Primorja, ali se ipak izriječkom spominju pomorci iz ovih mjesta: Banići, Broce, Brsečine, Čepikuće, Doli, Dubravica, Grgurići, Gromača, Imotica, Janska, Kliševo, Kotezi, Kručica, Lisac, Ljubac, Majkovi, Mravinac, Mrčevo, Obrovo, Orašac, Osojnik, Ošlje, Podimoć, Poljice, Sladanićevići, Slano, Smokovljeni, Smokvina, Stupa, Ston, Točionik, Topolo, Trnovo, Trnovica, Trsteno, Visočani, Vrbica, Zamašina, Zaton. Na istočnoj strani osim pod općim imenom Župe i Konavala spominju se još ova mjesta: Bosanka, Brgat, Cavtat, Čibača, Jasenice, Mrcine, Obod, Plat, Pločice, Postranje, Stravča, Uskoplje, Vitaljina.

Naši krajevi pod mletačkom, austrijskom i turskom vladavinom također su zastupljeni između članova posade na dubrovačkim brodovima. Tako se spominju: Bakar, Bar, Boka Kotorska (pod općim imenom i osim toga izriječkom: Budva, Dobrota, Hercegnovi, Kotor, Lepetane, Luštica, Paštrovići, Perast, Prčanj, Risan, Stoliv) Brač, Cres, Dalmacija (često je označena kao Mletačka Dalmacija), Gabela, Gradac, Hvar, Istra, Jablanac, Jelsa, Karlobag, Kopar, Korčula (iz grada i otoka), Kostrena, Kraljevica, Krk, Makarska, Metkovići, Neretva, Lošinj, Lovran, Podgora, Popovo, Rab, Rijeka (Senjska), Rovinj, Vis, Vrboska, Silba, Senj, Spič, Split, Stari Grad, Sutrina, Šibenik, Trogir, Trst, Zadar, Zlarin.

Dosta je stranaca bilo ukracano na dubrovačkim brodovima, jer iako je postajala vladina odredba, koja je to priječila, ipak su brodovi boraveći po nekoliko godina u inozemstvu morali uzimati strane podanike, kad bi ostalo upražnjeno neko radno mjesto na brodu. Kako smo spomenuli vladina odredba je dopuštala, da stranci mogu sačinjavati najviše jednu trećinu posade na dubrovačkim brodovima, te iz pronađenih zabilježaka vidimo, da je Ured za pomorstvo na to pazio. Naravno to mu je bilo moguće samo kod onih brodova, koji bi pristajali u Dubrovniku. Stranci su većinom bili iz Italije i to iz mnogih luka sa zapadne i istočne obale kao i s otoka: Sicilije, Sardinije, Elbe, Lipara, Pantelerije. Osim iz velikih luka, kao što su: Genova, Livorno, Napulj, Venecija bilo je Talijana iz mnogih manjih luka kojih imena izostavljamo. Ali ćemo ipak navesti nekoliko mjesta i pokrajina iz unutrašnjosti Italije, odakle je također bilo dosta mornara ukracano na dubrovačkim brodovima. To su: Bergamo, Fermo, Piemonte, Pulja, Toskana, Torino. Dosta je Talijana sa suprotne obale bilo ukracano na početku 19. stoljeća na dubrovačkim brodovima za plovidbu u gulfu.

Ostali stranci su bili iz Albanije (Skadra), Cipra, Grčke (Kefalonije, Khanije, Krfa, Patrasa, Soluna, Vasilika, Zakinta), Malte, Portugala (Lisboe), Španjolske (Almerije, Barcelone, Mahona, Majorke, Malage, Cadi-za), Roda, Tunisa, Zanimljivo je da smo naišli na Dance, Šveđane, Engleze i jednog Nijemca iz Hamburga. Francuza (iz Marsilje, Nice, Provanse, Tulona, Korsike) bilo je vrlo malo ukracano na dubrovačkim brodovima. Možda je to zbog spomenute vladine odredbe, a sigurno i zbog

tođa, što u to doba dubrovački brodovi nisu tako često zalazili u francuske luke, kao što su pristajali u druge luke, osobito u luke Levanta i Italije. Sigurno je bilo mornara i iz drugih zemalja, ali kada su brodovi mogli ploviti tri i po godine, a da za to vrijeme ne dođu u Dubrovnik, te kako su taj rok često prekoračivali (neki s vladinim dopuštvenjem, a neki bez njega) i tako se još dulje zadržavali u inostranstvu, to ne znamo za te zemlje, iz kojih je također moglo biti mornara na dubrovačkim brodovima, jer ih Ured za pomorstvo nije mogao zapisati u svojim knjigama. Zapisani su samo oni stranci, koji su se nalazili na brodu, kad bi pristao u Dubrovniku i Uredu za pomorstvo predao popis brodske posade radi zapisivanja u spomenutim posebnim knjigama »Ruoli«.

Korčulana je najviše bilo zaposleno kao brodskih drvodjelja, ali ih je ponešto bilo ukracano i na drugim radnim mjestima. Znatan broj brodskih drvodjelja davalo je područje same Republike, te se tu spominju mjesta: Gruž, Cavtat, Koločep, Lopud, Pelješac, Šipan, Orašac, Rijeka Dubrovačka, Trsteno, Župa. Kao brodski drvodjelje bili su ukracani naši ljudi iz Visa, Kraljevice, Senja, Hvara, Boke Kotorske (Perast, Kotor), Brača, Trogira, Jelse, Trsta. Susrećemo brodskih drvodjelja i iz Venecije, Genove, Malte.

Kapetani su većinom bili iz Pelješca, Cavtata, Slanog, Župe i ponešto iz drugih mjesta s područja Republike, a dosta ih je bilo iz Dubrovnika i Gruža, osobito na početku 19. stoljeća.

Zbog pomanjkanja domaćih pilota vlada je dozvoljavala, da piloti na dubrovačkim brodovima mogu biti stranci. Tako su piloti stranci bili iz Boke Kotorske (Hercegnovog, Perasta), Korčule, Napulja, Genove, Švedske, Venecije i t. d. Ali već od godine 1747. nalazimo domaće pilote iz Pelješca, Cavtata, Slanog i t. d. Dalje su sve rjeđi piloti stranci, a od godine 1760. nailazimo samo na domaće pilote.

Vlada je odavno mnogo polagala, da brodski pisar bude isključivo dubrovački podanik, i to zbog njegove važne službe, koju je obavljao na brodu, a i stoga što su u početku to bili samo vlastela. Pri nastupu službe brodski pisar je polagao zakletvu, a to nalazimo zabilježeno u spomenutim knjigama »Ruoli« uz ime svakog pisara. Unatoč spomenute odredbe, da brodski pisar može biti samo dubrovački podanik, ipak nalazimo, da je od 1751. do 1753. na jednom dubrovačkom brodu kao pisar ukracan Bokelj rodom iz Dobrote, a g. 1757. ukracani pisar stranac bio je čak iz Livorna. Te godine 1757. ponovljena je odredba, da pisar može biti samo dubrovački podanik, pa više ne sretamo na dubrovačkim brodovima, da je pisar strani državljanin.

Iako mladića (mucâ) ima ukracanih na brodovima iz svih krajeva Dubrovačke republike, a ponešto i stranaca, ipak ih je relativno najviše bilo iz samoga grada Dubrovnika. To se može pripisati vladinoj odredbi iz godine 1745., prema kojoj su kapetani prigodom uzimanja brodskih isprava za polazak na put s brodom morali uzeti po svom izboru jednog dječaka skitnicu bez zanata iz grada ili predgrada. Tako imamo slučajeva, da je čitava posada s Pelješca ili iz Cavtata, a samo mladić je iz Dubrovnika. Ali ima brodova, na kojima su svi članovi od reda s Pelješca ili iz Cavtata.

Iz ostalih naših krajeva dospio je na brodove starog Dubrovnika kao pomorac koji pojedinač iz Ljubljane, Mostara i iz Bosne.